

HET EIGENDOMSRECHT

DER

Hervormde Gemeenten

EN BEPAALDELIJK VAN DE

Engelsch-Presbyteriaansche Gemeente

te ROTTERDAM

OP DE KERKELIJKE GEBOUWEN

bij haar in bezit en gebruik.

STUKKEN,

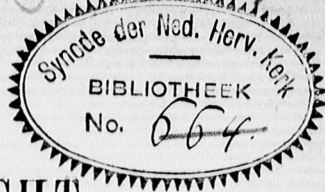
betreffende een Besluit te dezer zake van de Algemeene
Synode der Nederlandsche Hervormde Kerk
in het jaar 1876.

Stoom-Snelpersdrukkerij van VAN MEURS & STUKKENS te Rotterdam.

252357

J I 3.
E 2

CAA 25 L39 al 25209

HET EIGENDOMSRECHT

DER

Hervormde Gemeenten

J
I
3
E
2

EN BEPAALDELIJK VAN DE

Engelsch-Presbyteriaansche Gemeente

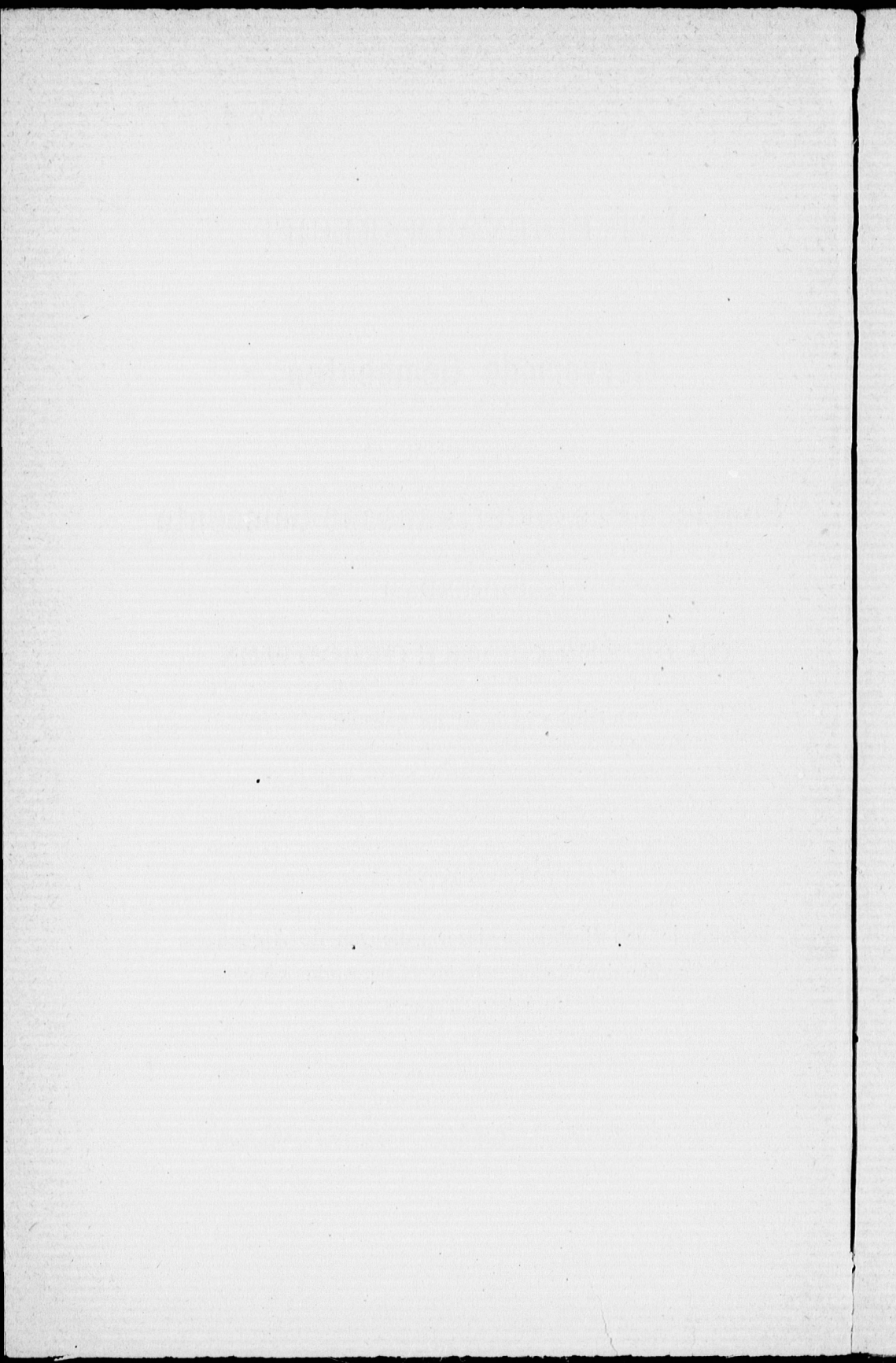
te ROTTERDAM

OP DE KERKELIJKE GEBOUWEN

bij haar in bezit en gebruik.

STUKKEN,

betreffende een Besluit te dezer zake van de Algemeene
Synode der Nederlandsche Hervormde Kerk
in het jaar 1876.

VOORBERICHT.

De betreuenswaardige gevolgen van het verwaarloozen van eene algemeene regeling van het bezit en beheer der kerkelijke goederen bij de Wet deden zich welhaast ook te Rotterdam gevoelen.

De Engelsch-Presbyteriaansche gemeente, welke daar sedert 1653 bestond, is door een samenloop van omstandigheden niet meer in staat tot een zelfstandig bestaan. Bij hare opheffing werd door het Classicaal Bestuur de overdracht van hare goederen, bepaaldelijk van het Kerkgebouw en de Kosterwoning, aan de Schotsche gemeente wenschelijk gekeurd, en dientengevolge de machtiging daartoe van de behoorlijk opgeroepene nog overgebleven leden gevraagd en verkregen. De meeste leden waren reeds feitelijk bij de Schotsche gemeente aangesloten, en dezen hebben zich dientengevolge niet bij het besluit tot de overdracht doen gelden. Trouwens de voorgestelde regeling komt hierop neder, dat het overblijfsel de vooruitgetreden en met de goederen volgt.

Bij de oproeping der leden om de machtiging tot een en ander te verleenen, hebben Burgemeester en Wethouders, de burgerlijke gemeente Rotterdam als eigenares van de voormelde gebouwen beschouwende, dezen voor haar opgeëischt, elke andere beschikking daarover — ook de overdracht

aan een ander deel van de Nederlandsche Hervormde Kerk — interdiccerende, op grond dat de Kerk en Kosterwoning uit de stedelijke geldmiddelen in 1651 zijn gebouwd.

De leden van den Kerkeraad achten zich verplicht het eigendomsrecht der gemeente op deze kerkelijke goederen, langer dan van vóór het begin der eeuw bij haar in bezit, te handhaven, en hebben gemeend daarover een rechtsgeding te moeten voeren in het belang der gansche Hervormde Kerk. Zij hebben zich gewend tot de Synode, met het verzoek, daartoe gemachtigd te worden, ten einde de eventueele kosten hun van wege de Kerk mochten worden gewaarborgd. De hooge Kerkvergadering heeft hun verzoek gewezen van de hand, met verklaringen omtrent de kerkelijke goederen, die ten hoogste prejudiciabel zijn voor al de gemeenten, aan hare zorgen toevertrouwd.

De in deze zaak aanvankelijk gewisselde stukken worden bij dezen, voorloopig in beperkten kring, door middel van de drukpers verkrijgbaar gesteld, opdat een herhaald verzoek bij de Synode van het jaar 1877 in de uiting van de meening van desbevoegden eene voorspraak moge vinden. De zaak is te gewichtig en van te ver uitziende gevolgen om niet een rijper beraad wenschelijk te achten, dan in 1876 wellicht bij de buitengewone werkzaamheden der Synode heeft kunnen plaats hebben.

ROTTERDAM, 29 December 1876.

*Namens den Kerkeraad der Engelsch-
Presbyter. Gemeente,*
J. J. VAN TOORENENBERGEN,
Consulent.

I.

ROTTERDAM, den 22^{en} Juni 1876.

Aan
de Synode der Nederlandsche
Hervormde Kerk.

Hoog Eerwaardige Heeren!

De Kerkeraad der Engelsch-Presbyteriaansche Gemeente te Rotterdam ziet zich geroepen de beslissing van uwe Vergadering in eene belangrijke aangelegenheid in te roepen.

Het geldt niets minder dan de handhaving van het recht van eigendom der Hervormde Gemeenten op de gebouwen bij haar in gebruik.

De Gemeente, die wij hadden te besturen, is door gebrek aan een genoegzaam aantal leden, waarmede het gebrek aan de noodige foudsen om in haar onderhoud te voorzien te zamen ging, het einde van haar zelfstandig bestaan nabij, en zij heeft onder medewerking van het Classicaal Bestuur het noodige in het werk gesteld om zich met de Schotsche Gemeente te dezer stede, tot welke de meeste van hare leden reeds zijn toegetreden, te vereenigen.

Wij zijn in eene wettig bijeengeroepen Vergadering van de leden der Gemeente gemachtigd geworden, de „aan

haar toebehoorende gelden en goederen in natura, of wat de goederen betreft, zoo dit doelmatiger voorkomt, na openbaren of onderhandschen verkoop, de opbrengst daarvan over te dragen aan de Schotsche gemeente." (Bijlage 1.)

Hiertegen verzet zich, wat het Kerkgebouw en de Kosterwoning betreft, het Gemeentebestuur van Rotterdam, bewerende, dat de burgerlijke gemeente eigenares is van die gebouwen, blijkens insinuatie, den 4 Febr. l.l. aan den eerst ondergeteekende beteekeud. (Bijl. 2.)

In vereeniging met eene Commissie uit het Classicaal Bestuur, met welke wij in rapport waren gesteld, hebben wij het recht der Gemeente verdedigd bij eene Memorie, die wij hierbij aan U mededeelen (Bijl. 3). Het bleek evenwel uit eene nadere verklaring van Burgemeester en Wethouders, dat hunnerzijds dat recht in casu niet wordt erkend. (Bijl. 4).

Onzes inziens zal nu eene procedure voor den burgerlijken Rechter onvermijdelijk zijn, opdat de voor de geheele Nederlandsche Hervormde Kerk belangrijke vraag, of de kerkelijke goederen het eigendom der Kerk zijn, al dan niet, een beslissend antwoord moge bekomen.

Wij vragen daarom met vrijmoedigheid van uwe Vergadering, overeenkomstig Art. 66 van het Reglement voor Kerkelijk Opzicht en Tucht, de vereischte machtiging tot het voeren van een rechtsgeding over de aanhangige zaak.

Namens den Kerkeraad voornoemd,

J. J. VAN TOORENENBERGEN, *Cons.*
A. DEN HOED, *Ouderling.*

II.

's GRAVENHAGE, 26 Augustus 1876.

Aan

*den Kerkeraad der Engelsch-Presbyteriaánsche
gemeente te Rotterdam.*

Uw door tusschenkomst der Kerkelijke Besturen van het ressort bij ons ingekomen adres van 22 Junij jl., vragende tot omschreven einde magtiging tot het voeren van een regtsgeding tegen het Gemeentebestuur van Rotterdam, heeft, bij kennismeming tevens van de daarbij overgelegde stukken en van de consideratiën der genoemde Besturen, bij ons een punt van zeer ernstige overweging uitgemaakt, waarvan echter de slotsom is geworden, dat wij, naar artikel 66 van het Reglement voor kerkelijk opzicht en tucht, de gevraagde magtiging niet mogen verleen.

Wanneer werkelijk door het voeren van zulk een geding als door U^Ew. bedoeld wordt, eene onherroepelijke beslissing betrekkelijk den eigendom en de onbeperkte beschikking voor de Hervormde gemeenten over de kerkelijke goederen, bepaaldelijk ook over de kerkgebouwen bij haar in gebruik, kon worden verkregen, gaarne stemmen wij het U^Ew. toe, dat zulks voor de Kerk van algemeen belang zou zijn, en een afdoenden grond zoude opleveren om aan uw verzoek het gewenschte gevolg te geven. Doch als wij met de geschiedenis van het Kerkgebouw en de Kosterwoning van uwe gemeente te rade gaan, dan kunnen wij het moeilijk als

vast staande aannemen, dat bij de gewenschte beslissing tevens voor de andere Hervormde gemeenten het eigendomsregt van hare kerkelijke gebouwen zou worden uitgemaakt. Maar wat ons inzonderheid weerhoudt om aan uw verlangen te voldoen, is onze ernstige twijfel aan den gunstigen uitslag van het geding. Volgens de overgelegde stukken is het buiten tegenspraak, dat de stad Rotterdam de Kerk en Kosterwoning in 1651 aangekocht, betaald, verbouwd, voor hare bestemming geschikt gemaakt en zich tot 1810 belast heeft met het onderhoud. Gedurende anderhalve eeuw was zij derhalve daadzakelijk eigenares in de volste beteekenis. Of schoon derhalve de Staatsregelingen van 1798 en 1801, in de overgelegde memorie aangehaald, hier buiten beschouwing kunnen blijven, willen wij daaromtrent evenwel het volgende opmerken.

Vóór 1795, het uitgangspunt van uw betoog, waren de zuiver kerkelijke goederen Staatseigendom: zoover zij aan de Roomsche Kerk hadden toebehoord waren zij, als van den vijand herkomstig, *jure belli* verbeurd verklaard en landsdomein gemaakt, evenwel grootendeels met eerbiediging van hunne bestemming; de kerken werden in bezit en gebruik gelaten aan de Hervormden en de opbrengsten der geestelijke goederen aangewezen tot onderhoud van die gebouwen, en tevens tot bestrijding der kosten van de nieuwe gemeenten, die, als Staatskerk vereenigd, kwamen onder toezigt van de landsregering. De kerken werden toen gerekend onder die zaken, van welke de eigendom aan niemand in het bijzonder toekwam; zij behoorden aan hare bestemming en alleen het Staatsgezag kon daarover beschikken; daarbij waren zij, als *res sacræ*, buiten den handel en voor persoonlijke beschikking onvatbaar; de verkoop van de geestelijke goederen en de afbraak van kerken was verboden, zelfs met bedreiging van lijfstraffen.

Bij artikel 4 van de additioneele artikelen tot de acte van Staatsregeling van 1798 werden, geheel in overeenstemming met dat begrip, al die goederen nationaal verklaard; de algemeene Staten, de Regeering van het eene en ondeelbare gemeenebest, waren nu gesteld in de plaats der vorige heeren Staten der gewesten of magistraten der gemeenten; bij artikel 6 van datzelfde Staatsstuk werd, niet de eigendom, maar de beschikking over de kerken, overgelaten aan de plaatselijke besturen, welke naar billijkheid het gebruik daarvan, in overleg met de verschillende kerkgenootschappen, zouden regelen, en het noodige vergelijk daarover tot stand brengen, en dan zou het bezit, het beheer en het speciaal onderhoud blijven aan dat genootschap, hetwelk die gebouwen had verkregen; geschillen daarover bleven ter beslissing aan den summus imperans; van eigendom wordt niet gewaagd; alleen de torens en klokken werden verklaard te zijn en te blijven eigendom van de burgerlijke gemeente, die met het beheer en het onderhoud ten alle tijde werd belast. — Wij herhalen, bij de nieuwe regeling werd het beginsel, dat kerken behoorden aan hare bestemming en dat zij slechts in beheer en gebruik, en dan met den specialen last om die te onderhouden, aan hare nieuwe bezitters waren overgegeven, niet uitdrukkelijk veranderd, en dat zij, tot op onzen tijd, niet als volkomen eigendom der kerkelijke gemeenten zijn gerekend, wordt bevestigd door het Staats-toezigt waaronder haar beheer onafgebroken is geweest. De Staatsregeling van 1801 heeft in artikel 13 wel het bezit dier goederen verzekerd aan de gemeenten, welke dat na 1798 hadden gehad, maar daarbij is toch van eigendom of onbepaalde beschikking de rede niet: de toestand van de kerkgenootschappen werd overigens daardoor niet gunstiger; artikelen 12 en 14 verklaarden, dat de tractementen en pensioenen door hunne leeraren genoten, slechts voorloopig zouden worden betaald

uit 's lands kas, maar later door een hoofdelijken omslag over hunne ingeschrevene leden moesten worden gevonden. Artikel 13, waarop de geheele stelling bij uw verzoek is gevestigd, bevat, naar ons inzien, althans voor de Engelsche Presbyteriaansche gemeente te Rotterdam geen voldoende steun. Immers als wij, zoo als in de memorie wordt gedaan, bezitting, bezeten gelijk stellen met eigendom, vrije beschikking hebben, dan is het zeker dat vóór 1801 de stad Rotterdam, en niet de aldaar gevestigde Engelsche Presbyteriaansche gemeente de gerechtigde is geweest; deze laatste had wel het gebruik, maar de Kerk en de Kosterwoning waren toen eigendom van de burgerlijke gemeente, die haar had gekocht en betaald; zij behoorden niet onder die zaken, die nationaal eigendom waren verklaard en over welke de Staat te beschikken had; als privaat eigendom waren zij buiten bereik der additioneele artikelen der acte van Staatsregeling van 1798 gebleven. Het bezit der kerkelijke gemeente was, in zekeren zin, ter bede en kon slechts duren zoolang de zaak niet aan hare bestemming wierd onttrokken. Maar zelfs dan, wanneer het toen uitgesproken „uti possidetis” als een onherroepelijke overdragt wordt uitgelegd, blijft nog de vraag, of de daarbij opgelegde verplichting tot speciaal onderhoud, niet beteekende eene bekrachtiging van den ouden regel, dat de kerken, kerken moesten blijven en ten allen tijde, met die bestemming, ten laste der gemeente worden in stand gehouden, „speciaal onderhouden.”

De Staatsregeling van 1805 bestendigde den toestand waarin de Kerk was gesteld onder het Staatsgezag, hetwelk de noodige maatregelen zou nemen, zooals de bijzondere genootschappen dat vereischten; bij artikel 4 werd geen enkel regt gewaarborgd; elke omstandigheid kon aanleiding geven tot inmenging van den Staat. De constitutie van 1806 behield almede den ouden regel; door het Staats-

gezag werd alles bepaald wat de eerediensten betrof artikel 1.

Bij artikel 136 der grondwet van 1814 werd aan de Hervormde Kerk de voortdurende voldoening uit 's lands kas verzekerd van alle gelden, welke voormaals aan haar uit de daartoe bestemde inkomsten van geestelijke en kerkelijke goederen zijn betaald geworden. Het verdient opmerking, dat ook hier de geestelijke en kerkelijke goederen niet als ter vrije beschikking staande van de gemeenten werden beschouwd: hadde men toch dien vollen eigendom, die geheel vrije beschikking erkend, dan behoefde de Staat de voldoening van de inkomsten daaruit niet aan de Kerk, de eigenares, te verzekeren.

De grondwet van 1815 heeft in art. 194 slechts de tractementen verzekerd; van de goederen spreekt zij niet. De volgende grondwetten van 1840 en 1848 hebben diezelfde bepaling, in gelijke bewoordingen overgenomen. Ook het laatste Staatsstuk, het besluit van 1866, bragt geen verandering; het maakte de Kerk vrij in het beheer der bij haar in gebruik zijnde goederen, maar daarbij is betrekkelijk den eigendom en de onafhankelijke vrije beschikking niets beslist. En het verschil van gevoelen, dat zelfs nu nog over die bevoegdheid bestaat, versterkt het vermoeden, dat ook de Kerk zich nimmer van dat regt is bewust geweest. De slotsom van onze beweringen is: dat niet overtuigend blijkt, dat de volle eigendom, de volkomen onbeperkte beschikking over de kerken en kerkelijke gebouwen, herkomstig van den Staat of van de burgerlijke gemeenten, aan de Kerk heeft behoord, en ook niet dat die uitdrukkelijk aan haar zijn toegekend of afgestaan; dat meer bepaaldelijk de Engelsch Presbyteriaansche gemeente op de Kerk en Kostenwoning te Rotterdam dergelijk regt niet zóó overtuigend zou kunnen bewijzen, dat een regts-

geding daarover niet als zeer onzeker moet worden geacht.

Bij dezen twijfel nu, en bij de overweging dat in allen gevalle daarvan geen onherroepelijke beslissing is te voorzien, achten wij het voeren daarvan niet in het algemeen belang der Nederlandsche Hervormde Kerk, en zouden wij te minder daartoe kunnen besluiten, omdat het ons zelfs niet wenschelijk zou voorkomen, dat eene zoo gemakkelijke beschikking over hare eigendommen, als in deze uwe gemeente beoogt, tot algemeenen regel wierd verheven: de magtiging tot dien verkoop is, voor zoover blijkt, gegeven door vijf personen, vier mannen en ééne weduwe, waarvan het onzeker is of zij lidmaten waren; de kerkeraad telt ook maar drie leden, zoodat allen te zamen een getal van zes gemeentelieden, zonder eenig nader onderzoek, zonder eenig toezigt of den minsten waarborg in deze het belangrijke besluit zouden nemen tot openbaren verkoop van gebouwen, die als kerken, sieraden, monumenten van de stad konden zijn, voor wier herstel en behoud belangrijke bijdragen werden verleend uit de openbare schatkist, die, wie weet voor welke doeleinden, in het openbaar zullen worden aangekocht, geheel in strijd met hunne oorspronkelijke bestemming, waaraan zij oudtijds behoorden en aan welke zij zoo ligtvaardig niet moeten worden onttrokken.

Vermoedelijk valt het onderhoud aan uwe gemeente te zwaar en wordt zij daardoor gedwongen zich aan dien last te onttrekken: zij kon daarom in overleg komen met het stedelijk Bestuur; maar wil zij haar beweerd regt doen gelden, dan vereenigen wij ons met het advies van het Provinciaal Kerkbestuur van Zuid-Holland, dat zij in geen geval eischende moet optreden, maar des noods de veiling, die evenwel bij het bekende verzet niet voordeelig zal uitvallen en waarvoor wij gaarne de medewerking van andere besturen

zouden wenschen, moet voortzetten, en dat zij dan voor eigene rekening de gevolgen moet afwachten.

In elk geval vinden wij geen vrijheid om door onze toestemming mede te werken tot het voeren van het besproken geding, waarvan voor het algemeen belang der Nederlandsche Hervormde Kerk de uitkomst te onzeker en te weinig afdoende moet geacht worden.

*De Algemeene Synode der Nederlandsche
Hervormde Kerk,*

G. MOLENKAMP, *President.*

S. F. VAN HASSELT, *Secretaris.*

III.

BEDENKINGEN TEGEN HET SYNODAAL BESLUIT VAN 26 AUGUSTUS 1876.

Het besluit van de Synode van 26 Augustus 1876, waarbij ons de gevraagde machtiging geweigerd wordt tot het voeren van een rechtsgeding tegen het Gemeentebestuur van Rotterdam ter zake van het recht van eigendom op het Kerkgebouw onzer Gemeente, noopt ons tot een nauwkeurig onderzoek van de daarbij aangevoerde gronden, omdat van de beantwoording der vraag, of dat besluit op goede gronden steunt, afhangt wat verder door ons moet geschieden, en vooral omdat het punt in kwestie van zoo groot belang is voor de gansche Nederlandsche Hervormde Kerk.

Bij dat besluit is het der Synode niet genoeg geweest te verklaren dat de Kerkgebouwen, in den tijd der Nederlandsche Republiek op kosten van de burgerlijke gemeente gesticht, het eigendom zijn gebleven van die gemeente en dat zij dus niet betrokken zijn in de bepalingen, omtrent de kerkgebouwen bij sommige Staatsregelingen gemaakt; — in een, na deze uitspraak in casu overtollig betoog omtrent de Staatsregelingen van 1798 en 1801, verklaart zij, dat al de kerkgebouwen der Nederlandsche Hervormde Gemeenten nationaal eigendom zijn.

Dat verklaart de Synode met eene bereidvaardigheid, die de meening zou kunnen versterken, dat er geen kwestie over deze aangelegenheid kan zijn, terwijl zij zelve consta-

teert, dat er „verschil van gevoelen” bestaat, een verschil van gevoelen, dat trouwens te wél bekend is, dan dat iemand daaromtrent zou kunnen onwetend zijn.

Wij meenden bescheidenlijk dat de Hooge Kerkvergadering bij dat „verschil van gevoelen” zich zou hebben onthouden van het doen van zulke uitspraken en dat het in hare schatting des noods de kosten van eene procedure waard zou zijn, van harentwege, aan welke „de algemeene belangen der Gemeenten, behoorende tot de Nederlandsche Hervormde Kerk, zijn toevertrouwd,” niets prijs te geven in eene aangelegenheid, waarin het belang van zoovele gemeenten betrokken is en die met de netelige vraag der verhouding van Kerk en Staat in ons land in zoo nauw verband staat. Te meer vrijmoedigheid vonden wij tot die onderstelling, daar een arrest van den Hoogen Raad en een van het Hof van Gelderland aan de gemeenten het recht van eigendom op de kerkgebouwen, bij haar in bezit en gebruik, reeds hadden toegekend.

De Synode heeft dus met eenen zonderlingen ijver partij gekozen tegen ons, en daarbij stellingen verkondigd, die in weerwil van de beslistheid, waarmede zij worden voorgedragen, onzes erachtens den toets van een nader onderzoek niet kunnen doorstaan.

Die stellingen zijn:

1°. Kerkgebouwen, uit de fondsen der burgerlijke gemeenten vóór 1795 gesticht, zijn geweest en gebleven het eigendom dier gemeenten, en zij zijn niet begrepen onder de kerkelijke gebouwen, waaromtrent de Staatsregelingen van 1798 en 1801 bepalingen hebben gemaakt.

2°. Al de kerkelijke goederen, die niet uit „de afzonderlijke kas der kerkelijke gemeente” zijn gebouwd of gesticht, zijn nationaal eigendom, slechts in beheer en gebruik bij hunne tegenwoordige bezitters.

1°. De eerste stelling wordt eenvoudig door de Synode geponeerd zonder enig bewijs. Alleen wordt in het betoog voor de tweede stelling nog eens beweerd: „het is zeker, dat vóór 1801 de stad Rotterdam en niet de aldaar gevestigde Engelsch-Presbyteriaansche Gemeente de gerechtigde is geweest; haar Kerk en Kosterwoning behoorden niet onder de zaken, die nationaal eigendom waren verklaard.” Zij waren „privaat eigendom.”

De Synode kan niet verlangen dat deze *petitio principii* als bewijs worde aangemerkt. Zij heeft de vraag aan ons ter nadere beantwoording overgelaten, of er in de genoemde Staatsregelingen geen grond of aanleiding is voor tegenspraak tegen hetgeen zij stelt.

Omtrent welke „Kerkgebouwen en Pastoryhuizen” worden in art. 6 der additioneele artikelen der Staatsregeling van 1798 beschikkingen gemaakt? Omtrent „alle kerkgebouwen en pastoryhuizen der voormaals heerschende Kerk, voor zoover zij door aanbouw uit de afzonderlijke kas der gemeente geene bijzondere en wettige eigendommen zijn.” Dat in deze laatste woorden van het particulier eigendom der kerkelijke en niet der burgerlijke gemeente gesproken wordt, is buiten kijf. Alle andere kerkgebouwen en pastorieën worden bedoeld, ook die uit publieke fondsen waren gesticht, want anders had hier ten hunnen aanzien dezelfde exceptie moeten gemaakt zijn, die voor de bijzondere eigendommen der gemeenten gemaakt werd, hetgeen inderdaad onmisbaar was omdat de zinsnede, waarin die woorden voorkomen, de inleiding zijn voor eene bepaling, ten gevolge waarvan eene kerk of pastorie door eene gemeente kon worden „genaast” met betaling naar „de waarde” dier gebouwen, en waardoor dus eene burgerlijke gemeente — ondersteld, dat zij eigenares was — van haar goed zou worden onteigend. Alle kerkgenootschappen en pastorieën dus, behalve de uit de

bijzondere kas der kerkgemeente gestichte, werden „overgelaten aan de beschikking van ieder plaatselijk bewind,” als beheerder van die gebouwen, „om deswege tusschen alle kerkgenootschappen eenig vergelijk te treffen, en wel binnen de eerstkomende zes maanden na de aanneming der Staatsregeling.” Zes maanden lang eigende zich het burgerlijk bestuur die beschikking toe „tot het treffen van eenig vergelijk.” In dien tusschentijd zou „in iedere plaats het grootst aantal van Leden der onderscheidene kerkelijke genootschappen de voorkeur hebben omtrent de naasting eener plaatselijke kerk en pastorie, onder bepaling echter, na gedane begrooting van de waarde dier gebouwen, van een matige nitkeering, hetzij in eens, of bij termijnen, aan de andere kerkgemeenten, naar evenredigheid van derzelver Leden, welke allen door deze bepaling werden gehouden voor altijd afstand gedaan te hebben van de gemeene aanspraak.”

Na het verstrijken alzoo van den tijd, voor deze regeling bepaald, werden al de meer genoemde gebouwen aangemerkt als bezittingen van de gemeenten, bij welke zij behoorden. In welken zin? Immers in den zin, waarin van eene naasting met betaling naar de waarde sprake is. In den zin, waarin bij hetzelfde artikel „de torens aan de kerkgebouwen gehecht, benevens de klokken met derzelver huizingen worden verklaard eigendommen te zijn en te blijven der burgerlijke gemeenten.” Waar een deel wordt uitgezonderd in de categorie van eigendom, daar moet het overige in diezelfde categorie worden aangemerkt.

Het komt ons voor, dat in het Synodaal besluit, bij het bestaande verschil van gevoelen, eenig bewijs voor de stelling, dat een kerkgebouw, tusschen 1573 en 1795 uit eene publieke kas gebouwd, niet vallen zou onder de termen van de Staatsregelingen van 1798 en 1801, niet misplaatst zou zijn geweest.

2°. Tot onze terechtwijzing heeft de Synode aan haar besluit een betoog omtrent den eigendom der kerkelijke goederen toegevoegd, hetwelk leerzamer zou zijn, indien het niet uit eene reeks van onware of onjuiste beweringen bestond, waartegen wij met nadruk moeten opkomen.

„Vóór 1795,” zegt het Besluit, „waren de zuiver kerkelijke goederen Staateigendom. Zij waren jure belli Lands-domein gemaakt, evenwel grootendeels met eerbiediging van hunne bestemming.” Wij zouden dit alleen op grond van de Synodale uitspraak moeten gelooven, omdat er geen besluit van de Overheid dezer landen kan worden aangevoerd, waaruit dit zou blijken. Integendeel blijkt uit de onderscheidene beschikkingen omtrent de kerkelijke goederen, dat de „kerken en pastory-huizen” als res sacrae werden beschouwd, waarvan de eigenaar God was, terwijl de Overheid, die ze aan eene door haar verbodene gezindheid ontnam, dat recht handhaafde. Zoo werd b. v. bij de Acte en Ordre, noopende de regeeringe der kercken-goederen van den 2den Maart 1575 bepaald, dat „de Kercken en Huysen, als nu seer gedestruect, verbrant en geruïneert, wederom gerepareert en opgetimmerd” zouden worden, en „de reliquiën en goederen van dien aengevaert, verkocht, enz. en bij de kerkmeesters en regenten geadministreert en geregeerd mogen werden, sulcks hetselve van oude tijden gebruyekt is geweest”, t. w. ten bate alleen van de kerken en kerkelijke personen; welke bepaling moest strekken om de ontvangers tot hun plicht te brengen, die „de Kerckmeesteren en Regenten niet toelieten de administratie van dezelve goederen”, maar ze als Lands-domein behandelden.

In het Placaat van 29 Juni 1591, nopende het aanbren-gen van geestelijke goederen, worden als „aan de Grafelijkheid van Holland gekomen en gedevolveerd” genoemd „de Goederen en Rechten van verscheidene geestelijke lichamen

en collegiën, mitsgaders (d. i. onder dezen) van degenen, die hen bij de vijanden des gemeenen Vaderlands begeeven hebben", doch daarbij wordt van geene kerken gewaagd.

Wanneer het Synodaal besluit, overgaande tot de Staatsregeling van 1798, beweert, dat zoowel de kerkelijke als de geestelijke goederen bij art. 4 van hare additioneele artikelen nationaal verklaard zijn, „in overeenstemming met het begrip, dat men vroeger had," dan is dit laatste even onjuist, als dat de bepaling van dat artikel zoude slaan op de kerkelijke goederen. De geestelijke goederen, daarbij bedoeld, worden nauwkeurig omschreven, gelijk doorgaans onderscheid tusschen de geestelijke en kerkelijke goederen werd gemaakt. Immers de aanhef van het artikel luidt: „Alle geestelijke goederen en fondsen, waaruit te voren de Tractamenten of Pensioenen van Leeraren of Hoogleeraren der voormaals heerschende Kerk betaald werden, worden nationaal verklaard" enz. Van de „Kerken en Pastory-huizen" wordt eerst in art. 6 gesproken, waar zij voor den tijd van een half jaar (later nog iets verlengd) „ter beschikking worden overgelaten van ieder plaatselijk bewind om deswege tusschen alle Kerkgenootschappen eenig vergelijk te treffen." Zou men toen nationaal eigendom aan de Kerk hebben toegewezen? Neen, maar omdat men de kerken niet als nationaal eigendom behandelen kon, wilde men bij de scheiding van Kerk en Staat van de kerkgebouwen af zijn. Dát was het „begrip" van de Nationale Vergadering. De geestelijke goederen bestemde zij voor onderwijs en armenzorg, en de Kerk maakte zij vogelvrij, na aan het praerogatief der heerschende Kerk, ook wat het bezit der kerkgebouwen betrof, een einde gemaakt te hebben. Daardoor vervielen de gemeenten met de door haar nu te naasten eigendommen onder het private recht. Met dit „begrip" stemt eene juiste interpretatie van het 6e additioneele artikel der Staatsregeling overeen. Wij meenen die hier-

boven te hebben gegeven. Alleen zij hier nog opgemerkt, dat wel degelijk al de kerken en pastorieën na het verloopen van den gestelden tijd als „genaast” moesten worden beschouwd. Immers lezen wij in al. 4: „De alzoo genaaste Kerken en Pastoryen blijven ten allen tijde, onder de bezitting, beheering en het speciaal (1) onderhoud dier kerkgemeenten, aan welken dezelve volgens het hier voorgaand onderling contract zijn toegewezen.” Indien dit geacht kon worden alleen op sommige Kerken en Pastorieën te slaan, dan zou de toewijzing tot eigen beheer niet algemeen zijn geweest, hetwelk met het verband en de strekking der onderscheidene bepalingen niet strookt. De bepaling van al. 3 gold dus als een algemeen onderling contract van naasting, waarin de gemeenten óf met de daad óf stilzwijgend moesten toetreden.

Wij meenen reeds op deze gronden der Synode het recht te mogen betwisten om bij herhaling te stellen, „dat bij de nieuwe regeling de kerken slechts in beheer en gebruik waren overgegeven aan de nieuwe bezitters.” Wordt daarvoor nog als grond aangevoerd, dat „zij onafgebroken onder Staatstoezicht zijn geweest,” dan valt de onjuistheid daarvan in het oog. Het Staatstoezicht was van 1798 tot 1819, wettelijk althans, afgebroken, en is in het laatstgenoemde jaar door Koning WILLEM I weder opgenomen, even eigendunkelijk als de regeeringen in den tusschentijd zich „eigendunkelijke beschikkingen over kerken en hare fondsen veroorloofden.” (2)

(1) Het „speciaal onderhoud” hetwelk aan de gemeenten werd toegewezen met den eigendom, beteekent wel niet anders dan „onderhoud door iedere gemeente zelve,” zonder aanspraak op ondersteuning van elders. Die bepaling was noodig, omdat de burgerlijke gemeenten tot hertoe steeds gesubsidieerd en bepaaldelijk voor de kerkelijke gemeenten ook kerken gebouwd hadden, en zij strekte tevens om voor te komen, dat geen aanspraak gemaakt werd op de goederen, aan andere kerken toekomende.

(2) HOOYER, Kerkelijke Wetten, bl. 196.

Wat de Staatsregeling van 1801 betreft: het is de vraag niet, of daarbij de toestand der Kerk gunstiger of ongunstiger werd, maar alleen wat de zin is van art. 13: „Ieder Kerkgenootschap blijft onherroepelijk in het bezit van hetgeen met den aanvang dezer eeuw door hetzelfde werd bezeten.” De zin van dit laatste woord nu wordt bepaald door de beteekenis van add. art. 6 der Staatsregeling van 1798, en de strekking van het geheele Artikel is duidelijk uit de dagverhalen der Nationale Vergadering, waaruit blijkt, dat de Regeering een einde wilde maken aan de tallooze réclames en geweldenaarijen, waarmede de bezitters der kerken ten gevolge van de vroegere „beschikking” werden bedreigd en waaromtrent men de Regeering zonder ophouden lastig viel.

Ook de Staatsregeling van 1805 wordt aangehaald. Daarin „werd bij Art. 4 geen enkel recht gewaarborgd,” zegt het besluit. Even zeker werd daarin geen enkel recht benomen of betwist. Het beloofde handhaving van de Kerkgenootschappen „bij hunne kerkelijke instellingen,” terwijl het Gouvernement „de noodige maatregelen nemen zou, welke de bijzondere omstandigheden van deze Kerkgenootschappen, met betrekking tot de openbare rust en algemeene welvaart, vereischten.”

Het kritieke tijdvak der regeering van koning **LODEWIJK NAPOLEON** wordt in het besluit voorbijgegaan, ofschoon dit vooral door eigendunkelijke bepalingen gekenmerkt werd; een tijdvak evenwel, hetwelk in 1810 eindigde met een nieuwe overgave aan de bijzondere gemeenten van hare kerken, of liever „met een decreet” — dit fransche woord behoorde bij het gepleegde geweld — waardoor een einde gemaakt werd aan de onzekerheid en verwarring, ontstaan door het wederrechtelijk wederopvatten van de „beschikking” over de kerken, die in 1798 was aangevangen en in 1801 grondwettig besloten. Wij veroorloven ons tot vervollediging van de in

het Synodaal besluit gegeven schets daaromtrent te herhalen wat wij bescheidenlijk onder de aandacht van het gemeentebestuur van Rotterdam hebben gebracht. „Naar de constitutioneële wetten van 1806 (art 1, van den Godsdienst) konden „de Koning en de Wet door hun gezag bepalen al hetgeen noodzakelijk geoordeeld werd betreffende de organisatie, de bescherming en de uitoefening van alle Eerediensten.” Krachtens deze elastieke bepaling liet de Koning den 2den Augustus 1808 een decreet uitvaardigen, waarbij bepaald werd (art. 9) dat er „schikkingen zouden worden gemaakt, welke het meest overeenkwamen met de gesteldheid der onderscheidene gezindheden in iedere stad of plaats.” Ten gevolge hiervan zijn kerken, door de Hervormden bezeten, aan de Roomsgezinden afgestaan, doch doorgaans niet zonder vergoeding aan eerstgenoemden uit deschatkist, en nimmer werden er aan de burgerlijke gemeente toegekend of teruggegeven, zelfs al waren zij ongebruikt. Aan de moeielijkheden, die uit 's Konings pogingen om zijne geloofsgenooten te bevoordeelen voortvloeiden, werd een einde gemaakt door de bepaling van 10 November 1809, volgens welke „geene aanspraken op kerkelijke gebouwen of goederen na verloop van eene maand meer zouden worden aangenomen.” Hierop had de toewijzing van de kerkelijke gebouwen aan de verschillende gemeenten plaats, zoo als die toen werden bezeten. Zoo werden dan ook ten gevolge van eene aanschrijving van den Minister van Eeredienst van den 5den December 1809 de gebouwen aan haar „overgegeven en in administratie gelaten.” Deze laatste woorden, overgenomen uit de aangehaalde aanschrijving, mogen niet zóó worden opgevat, alsof die gebouwen slechts TER administratie aan de Gemeenten werden overgegeven. Want deze interpretatie is in strijd met de beteekenis, die het woord „overgegeven,” blijkens de geschiedenis der wetgeving

op dit punt hebben moet. De gemeente werd van alle aanspraken, die men op haar bezittingen zou mogen doen gelden, ontheven, en nu werd met het begin van 1810 aan haar zelve de administratie en het onderhoud over hare goederen opgedragen, waarin nog steeds door de stedelijke Regeering, althans te Rotterdam, was voorzien. Dit moest volgens het decreet van 2 Aug. 1808, art. 9, al. 2, wel uitdrukkelijk worden gestipuleerd. Er werd tot de gemeente gezegd: gij zult voortaan rustig bezitten, maar nu ook zelve administreeën."

Na al hetgeen wij in strijd met het Synodaal Besluit hebben aangevoerd, is het ons welkom met instemming te kunnen overnemen wat daarin gezegd wordt betreffende de bepalingen van lateren tijd. „De Grondwet van 1815 heeft in art. 194 slechts de tractementen verzekerd; van de goederen spreekt zij niet. De volgende Grondwetten van 1840 en 1848 hebben diezelfde bepaling, in gelijke bevoordingen overgenomen. Ook het laatste Staatsstuk, het besluit van 1866, bracht geene verandering: het maakte de Kerk vrij in het beheer der bij haar in gebruik zijnde goederen, maar daarbij is betrekkelijk den eigendom en de onafhankelijke vrije beschikking niets beslist.” De vraag is slechts of de zaak niet reeds beslist was. Wat eindelijk het beweren aangaat, dat „de Kerk zich, blijkens het bestaande verschil van gevoelen, nimmer van dat recht is bewust geweest”: het oordeel over de bewijskracht daarvan zal verschillen naarmate men gunstiger of ongunstiger oordeelt over den bloei van de beoefening van ons kerkrecht.

Wij mogen niet voorbijzien, dat aan het einde van het Synodaal betoog eenige twijfel aan het afdoende daarvan zich uitsprekt. De Synode acht de afloop van een rechts-geding te dezer zake „zeer onzeker.” Zij twijfelt of wel „de volle (?) eigendom, de volkomen onbepaalde (?)

beschikking over de Kerken en kerkelijke goederen, herkomstig van den Staat of de burgerlijke gemeente aan de Kerk heeft behoord, en of die uitdrukkelijk aan haar zijn toegekend of afgestaan." Wie zou der Synode het recht tot dien twijfel kunnen betwisten? Maar wat haar betwist zal worden door al de gemeenten, die zulke kerkgebouwen bezitten, is dit, dat zij in dit teder en gewichtig belang zich niet onthouden heeft van eene uitspraak, die voor deze gemeenten in ieder geval ten hoogste préjudiciabel is. Wat haar door alle gemeenten moet betwist worden is, dat zij, op haar standpunt in casu geheel onnoodig, omtrent al de kerkgebouwen der Hervormden in Nederland een recht twijfelachtig stelt, hetwelk der Kerk wordt toegekend door de uitnemendste rechtsgeleerden; door schrijvers als HOOYER en VAN VERSCHUER; door arresten van den Hoogen Raad en het Hof van Gelderland.

Het afscheid, dat het Besluit ons geeft, met het verlof om voor eigen rekening te procederen — alsof het onze persoonlijke bate of schade gold — is niet slechts pijnlijk voor ons, maar ook voor het Classicaal Bestuur van Rotterdam. De Synode meent, dat zij het belang der Kerk inderdaad behartigt, door het voeren van een rechtsgeding in casu tegen te houden. „Het zou haar niet wenschelijk voorkomen dat eene zoo gemakkelijke beschikking over hare eigendommen als in deze onze gemeente beoogt tot algemeenen regel werd verheven. De machtiging tot den verkoop is, voor zoover blijkt, gegeven door vijf personen, vier mannen en ééne weduwe, waarvan het onzeker is of zij Lidmaten waren; de Kerkeraad telt ook maar drie leden, zoodat allen te zamen een getal van zes gemeenteleden zonder eenig nader onderzoek, zonder eenig toezicht, of den minsten waarborg, in deze het belangrijke besluit zouden (kunnen) nemen tot openbaren verkoop van gebouwen, die als kerken, sieraden,

monumenten van de stad konden zijn, voor wier herstel en behoud belangrijke bijdragen werden verleend uit de openbare schatkist, die, wie weet voor welke doeleinden, in het openbaar zullen worden aangekocht, in strijd met hunne oorspronkelijke bestemming.”

Wij zijn zoozeer overtuigd van het gewicht der bedenking die in deze regelen vervat is, dat wij een besluit tot het aanhouden van ons verzoek met eene zeer bepaalde opdracht aan de Synodale Commissie alleszins zouden gebillijkt hebben. Een nader onderzoek zou hebben doen blijken, dat een publieke verkoop van ons Kerkgebouw niet in de bedoeling van adressanten ligt, maar dat integendeel de bewaring van het gebouw voor zijne bestemming het erkende doel is van ons streven. De machtiging tot onderhandschen of publieken verkoop ten bate van de gemeente, met welke de leden der Engelsch-Presbyteriaansche Gemeente wenschen vereenigd te worden, is ons toch slechts verleend met het oog op zekere eventualiteit, die in het bestaande geschil met het Gemeentebestuur mogelijk geacht werd. De onbekendheid hiermede kon een nader onderzoek en zekere maatregelen noodig maken, maar wettigde niet het praedjudiciëeren van de groote vraag omtrent het recht van den eigendom van al de kerkgebouwen der Hervormde Gemeenten. Daarbij komt, dat evenzeer als van eene intentie om het Kerkgebouw publiek te verkoopen bij ons niets bleek, uit de stukken duidelijk was, dat Burgemeester en Wethouders elke beschikking over het Kerkgebouw van de zijde der Kerk betwisten, en bepaaldelijk de overdracht aan eene andere gemeente. Doch al ware omtrent dit alles een nader onderzoek op het standpunt der Synode niet te vergen; de Hooge Kerkvergadering heeft voorbijgezien wat uit de stukken duidelijk was, dat wij steeds gehandeld hebben in overleg met- en onder de leiding van het Classicaal Be-

stuur. Eene overgelegde memorie, bij Burgemeester en Wethouders over de zaak ingediend, draagt de ondertekening van drie leden van het Class. Bestuur en van al de leden van den Kerkeraad. Mag van eene handeling, onder de leiding van een hooger Kerkbestuur geschied, gezegd worden, dat zij „plaats heeft zonder eenig nader onderzoek, zonder eenig toezicht, of den minsten waarborg?” Wanneer wij eenige hoop hebben, dat bij de leden der Synode, die tot het noodlottig besluit van 26 Augustus ll. hebben medegewerkt bij nader inzien eenige bedenking daartegen zal rijzen, wij zijn verzekerd, dat zij deze oordeelvelling zullen betreuren.

Wij doen gaarne hulde aan de zorg der Synode voor de kerkelijke kunstschaten in ons land; wij wenschen, dat hare poging bij de Hooge Regeering slagen moge tot het verkrijgen van eene Wet, waarbij eenige hoofdpunten in zake van het beheer der kerkelijke goederen worden geregeld: in die Wet zal kunnen gezorgd worden tegen de schade, die het recht der Kerk op hare goederen aan het algemeen belang zou kunnen toebrengen. Dit heilig recht mag evenwel niet in de waagschaal gesteld worden om eenig belang. Moest dit vaak aan wereldlijke regeeringen worden gezegd, met diep leedwezen hebben wij het nu moeten in herinnering brengen tegenover eene achtbare Kerkelijke Vergadering.

ROTTERDAM, 16 September 1876.

*Voor den Kerkeraad der Presb.
Engelsche Gemeente,*

J. J. VAN TOORENENBERGEN,

Consulent.

BIJLAGE I.

De ondergeteekenden, leden van de Engelsch-Presbyteriaansche Gemeente te Rotterdam, tot de zamenkomst van heden opgeroepen door den WelEerwaarden Zeer Geleerden Heer JOHAN JUSTUS VAN TOORENENBERGEN als Consulent, en de Heeren ARAHAM DEN HOED, ADRIANUS JACOBUS LELIVELD en JOHN GRAHAM MILLAR, leden van den Kerkeraad der Engelsch-Presbyteriaansche Gemeente alhier, ten einde, naar aanleiding van het in de Vergadering van den twintigsten April Achtthonderd vijf en zeventig genomen besluit omtrent de ontbinding en opheffing van hunne Gemeente, maatregelen te nemen tot uitvoering van dat besluit, zijn overeengekomen als volgt.

Handhavende mitsdien het genomen besluit tot ontbinding en opheffing der Gemeente, machtigen zij genoemde Heeren, onder garantie tegen alle namaningen te dier zake van wie het ook zijn moge, al datgene te doen, wat tengevolge der ontbinding noodig zal blijken te zijn, en tot de algeheele opheffing leiden kan, en daartoe de noodige approbatie van het Provinciaal Kerkbestuur te vragen.

Zij machtigen hen speciaal, de aan de ontbonden Gemeente toebehoorende gelden en goederen in natura, — of wat de goederen betreft, zoo hun dit doelmatiger voorkomt, na openbaren of onderhandschen verkoop (1) de opbrengst daarvan over te dragen aan de Schotsche Gemeente te Rotterdam, namelijk de Diaconale fondsen, het Kerkgebouw, en de Kosterwoning. — bij welke overdrachten de Gemachtigden zulke bepalingen zullen kunnen maken, als zij in overeenkomst met den Kerkeraad der Schotsche Gemeente zullen vermeen te behooren, mits zij daarbij ten behoeve van de tegenwoordige bedceiden der ontbonden Gemeente, de noodige waarborgen bedingen.

De ondergeteekenden tot een en ander hierboven vermeld volmacht verleerende, behouden het recht voor, dat de tegenwoordige leden der Engelsch-Presbyteriaansche Gemeente, wanneer zij zulks mochten verlangen, zich aan de Schotsche Gemeente zullen kunnen

(1) Deze bepaling is eerst opgenomen, nadat Burgemeester en Wethouders de overdracht hadder geïnterdiceerd. Het voornemen bleef echter onveranderd om de gebouwen voor de Kerk te bewaren. Zie bl. 21.

aansluiten en volkomen dezelfde rechten als de andere leden dier Gemeente zullen verkrijgen, mits zij zich binnen een jaar, te rekenen van den dag dat bovenbedoelde overdrachten aan de Schotsche Gemeente zullen zijn gedaan, en door deze aangenomen, daartoe bij den Kerkeraad dier Gemeente zullen hebben aangemeld.

De medeondergeteekenden JOHAN JUSTUS VAN TOORENENBERGEN, ABRAHAM DEN HOED, ADRIANUS JACOBUS LELIVELD, en JOHN GRAHAM MILLAR, verklaren de bovenvermelde hun gedane opdracht aan te nemen, en naar hun beste krachten te zullen uitvoeren.

Gedaan te Rotterdam, in de Vergadering, gehouden den 26 Mei 1876.

(get.) A. J. LELIVELD.

J. GRAHAM MILLAR.

JAMES ROBINSON.

ELISA MARIA VAN ROSSEM, DAVIES.

J. E. COALS, Wcd. VAN VIANEN.

(get.) J. J. VAN TOORENENBERGEN, *Consulent.*

A. DEN HOED.

A. J. LELIVELD.

J. GRAHAM MILLAR.

BIJLAGE II.

Op heden den vierden Februarij 1800 zes en zeventig, heb ik JOHANNES BRAKKEE, Deurwaarder bij de Arrondissements Rechtbank te Rotterdam, wonende aldaar aan de Leuehaven No. 7, ten verzoeke van Heeren Burgemeester en Wethouders der gemeente Rotterdam, zitting houdende op het Raadhuis aldaar;

doende mijn exploit ten huize van den Weleerwaarden Heer J. J. VAN TOORENENBERGEN, Predikant der Nederduitsch Hervormde gemeente alhier, zijnde aan den Open Rijstuijn No. 10, sprekende aldaar met den Heer J. J. VAN TOORENENBERGEN in persoon, wien afschrift dezes is gelaten ten behoeve des geïnsinueerde,

Aangezegd aan voormelden Heer J. J. VAN TOORENENBERGEN, in zijne natemelden kwaliteit:

Dat mijne requiranten uit eene aankondiging in de Nieuwe Rotterdamsche Courant van den tweeden dezer, ontwaard hebben, dat de geïnsinueerde met de Heeren P. G. TE WINKEL en C. ARENT BZN, zich qualificerende „de Commissie uit het classicaal bestuur van Rotterdam, benoemd bij besluit van 31 Maart 1875, tot leiding van de opheffing der Engelsch-Presbyteriaansche gemeente alhier,” eene oproeping hebben gedaan aan de leden van gezegde gemeente tot het houden eener vergadering op den 10 dezer,

Ten einde naar aanleiding van het genomen besluit tot opheffing van de gemeente voornoemd, omtrent een DEFINITIEF voorstel tot overdragt van de diaconale fondsen EN EIGENDOMMEN der gemeente te beslissen;

Dat tot de eigendommen der gemeente in den zin dier oproeping waarschijnlijk ook geacht wordt te behooren het Kerkgebouw c. a. aan den Haringvliet, laatstelijk als zoodanig gebruikt.

Dat zoodanige opvatting echter op eene dwaling zou berusten, aangezien dat gebouw in Mei 1651 door de stad Rotterdam is aangekocht en ten haren koste geheel is verbouwd en ingerigt en dan ook tot 1810 steeds onderhouden.

Dat bij dispositie van 25 dito van dat laatste jaar, door de toenmalige wettelijke regering die gebouwen zijn overgegeven en in

administratie gelaten aan de Engelsche Presbyteriaansche gemeente, welke die sedert gebruikt en onderhouden heeft.

Dat nu dit gebruik heeft opgehouden, over deze eigendommen der gemeente niet verder kan worden beschikt, veelmin een definitief voorstel tot overdragt daarvan, ten zij aan den eigenaar daarvan, kan worden genomen.

Dat mijne requiranten natuurlijk onkundig zijn of welligt dat laatste in de bedoeling der regelings-commissie mogt liggen, maar zoo deswege andere plannen mogten bestaan, den geinsinueerde en zijne mede-commissarissen op boven vermelde, hem misschien niet volledig bekende feiten wijst, en in ieder geval in het belang der hun toevertrouwde belangen van de gemeente Rotterdam protesteren tegen iedere daad van beschikking over de bedoelde gebouwen, welke op het goede regt der gemeente inbreuk zoude kunnen maken.

Waarvan akte;

De kosten zijn *vier gulden vijf en tachtig cents*.

(get.) J. BRAKKEE,
Deurwaarder.

Aan
Heeren BURGEMEESTER en WETHOUDERS
van ROTTERDAM.

De Ondergeteekenden hebben in den loop hunner werkzaamheden, in het beheeren van de zaken der Engelsch-Presbyteriaansche Gemeente alhier, en nu onlangs bepaaldelijk bij het kenbaar worden van hunne handelingen ten gevolge van het besluit tot hare opheffing, officiële mededeeling ontvangen van uwe meening, als zouden de gebouwen, bij haar in bezit en gebruik, het eigendom zijn der burgerlijke gemeente, bij Missives van den 15^{en} September 1875, No. 1336; den 11^{en} October 1875, No. 1448 en den 2^{en} Februari 11. No. 161, en bij eene insinuatie, aan den eerst ondergeteekende den 4^{en} Februari l.l. beteekend, waarop het protest gegrond is, bij gemelde insinuatie, tegen elke andere daad van beschikking over die gebouwen bij de voorgenomen opheffing, dan hunne overdracht of teruggave aan het Stedelijk Bestuur.

Bij volharding Uwerzijds in deze opvatting is eene procedure onvermijdelijk, daar de Kerkeraad op goede gronden zijne Gemeente beschouwt als eigenares van genoemde gebouwen, en dus bevoegd om daarover vrijelijk te beschikken, terwijl het Classicaal Bestuur, al zou de Kerkeraad het recht der gemeente op Kerk en Kostenwoning willen prijs geven, dit niet zou mogen toelaten, daar het hier de voor de geheele Nederlandsche Hervormde Kerk allerbelangrijkste vraag geldt, of de gebouwen, welke de tot haar behoorende Gemeenten in bezit en gebruik hebben gehad vóór het jaar 1810, haar in eigendom toebehooren al dan niet.

Wij wenschen eene poging te doen om UEd. Achtb. tot eene andere beschouwing te brengen, ten einde een onvermijdelijk proces, over welks afloop wij overigens geen vrees zouden hebben, vóór te komen; wat wij te gereeder doen, omdat wij de Regeering niet als eene gewone tegenpartij wenschen te beschouwen, maar haar ook in

dezen te eeren als de macht, die over ons gesteld is, en welke wij niet dan in hoogen nood mogen wederstaan. In ieder geval achten wij een beroep op uw beter ingelicht oordeel voor ons den aangewezen weg en de gelegenheid daartoe een voorrecht tevens, waarvan wij tegenover UEd. Achtb. een dankbaar gebruik maken.

Het zou kunnen wezen — wij hebben goeden grond om het te onderstellen — dat UEd. Achtb. meenden, de Engelsche Presbyteriaansche Gemeente te moeten beschouwen als niet op ééne lijn staande met de andere Gemeenten der Nederlandsche Hervormde Kerk. Doch wij behoeven u op dit punt slechts te verwijzen naar Art. 1 van het „Algemeen Reglement voor de Hervormde Kerk in het Koninkrijk der Nederlanden,” hetwelk luidt: „De Nederlandsche Hervormde Kerk bestaat uit al de Hervormde Gemeenten in het Koninkrijk der Nederlanden, Waalsche, Presbyteriaansch-Engelsche en Schotsche, zoowel als Nederduitsche.”

Wat van Uwentwege in de reeds genoemde insinuatie van 4 Febr. 11. omtrent den aanvang van het kerkelijk bezit en gebruik der gebouwen aan den Haringvliet en de Nieuwe Haven zoo juist is herinnerd, dat namelijk „het kerkgebouw c. a. door de stad Rotterdam is aangekocht en ten haren koste geheel verbouwd,” dit strekt tot voldoende bewijs, dat dezelfde betrekking tusschen de Engelsch-Presbyteriaansche en de Nederduitsch-Gereformeerde Gemeenten reeds bestond in het jaar 1651. Immers in de zeventiende eeuw mocht geen gebouw ten kosten van eene publieke kas worden aangekocht en verbouwd tot kerkelijk gebruik, dan ten behoeve van de toenmaals heerschende Kerk.

De door UEd. Achtb. in kwestie gestelde gebouwen hebben denzelfden oorsprong als de Prinsen- en de Oosterkerk in deze stad, en als zoo menig ander kerkgebouw, uit de kas van stad of land gesticht. Zulk een bouw uit publieke middelen was een eigenaardige vorm van subsidie aan de daarbij betrokken kerkelijke gemeente, overeenkomstig de toenmalige orde van zaken in de Nederlandsche Republiek.

Wat ten tweede den eigenaar van deze kerkelijke goederen betreft: de goederen en bepaaldelijk de gebouwen bij de Gereformeerde Gemeenten in bezit en gebruik, werden vóór 1795 steeds als kerkelijk

eigendom beschouwd. Er bestaat geene resolutie van de Overheid dezer landen na de Reformatie, waarbij zij zich als eigenares van die goederen heeft doen gelden. Dezen werden in dit opzicht eenigszins onderscheiden van de andere, zoogenaamde geestelijke goederen, die tot bezoldiging van de Predikanten gebruikt werden. „De ontvangers der laatsten”, zegt HOOVER (in zijn werk: *Kerkelijke Wetten*, bl. 195) „wilden zich het rentmeesterschap over de kerkelijke eigendommen aanmatigen; maar de Staten van Holland stelden die administratie in handen van eigen Kerkmeesters, gelijk van ouds gebruikelijk was geweest. Deze Kerkmeesters, Kerkvoogden of Bouwmeesters en maîtres de la fabrique ontvingen meestal hunne aanstelling van de Officieren, Regenten, Schepenen of Heeren der Heerlijkheden, ten overstaan van welken zij rekening deden, en in het bijzonder ook ten overstaan van den Predikant, die mede als Opper-Kerkmeester moest worden aangezien. Ook werd het doen van die rekeningen te voren drie Zondagen achtereen aan de gemeenten bekend gemaakt.” Wel een bewijs dat de kerkelijke Gemeenten als eigenaressen van de kerkelijke goederen werden aangemerkt, anders zou de Magistraat, die hier te lande nooit gewoon was zijn bestuur met de Kerk te deelen, zulk toezicht zeker niet hebben geduld. Immers zelfs bij de administratie van de geestelijke goederen had zoo iets niet plaats. Indien dit in de zeventiende eeuw bij de Regeering anders beschouwd ware, zouden de Staten van Utrecht, die zoo scherp het wereldlijk recht op de kapittel-goederen handhaafden, in 1666 den Utrechtschen Hoogleeraar GIJSBERTUS VOETIUS in zijn beroemd werk over het Kerkelijk Recht niet zonder tegenspraak hebben laten schrijven: „dat de kerkelijke goederen zonder heiligschennis aan de gemeenten niet konden worden ontnomen en voor een ander gebruik bestemd” (*Politica Eccles.* Tom. II, p. 611).

Het recht van eigendom der Kerk op de kerken en goederen, bij haar in bezit en gebruik, is dan ook later in de Grondwetten van den Staat meermalen uitdrukkelijk erkend.

Zelfs wanneer de Staatsregeling van 1798 (Add. artt. 6) alleen de Kerkgebouwen en Pastorij-huizen, voor zoover zij gebouwd waren uit de afzonderlijke kas der kerkelijke gemeente, als: „bijzondere en wettige eigendommen” wilde beschouwd hebben, en overigens „alle Kerkgebouwen en Pastorij-huizen der voormaals heerschende Kerk overliet aan de beschikking van ieder plaatselijk Bewind, om deswege tusschen alle Kerkgenootschappen eenig vergelijk

te treffen," dan was dit niet om een of ander gebouw als wereldlijk eigendom te doen aanmerken, maar om evenredigheid te brengen tusschen het bezit van de onderscheidene gezindheden. Alleen de torens, aan de Kerkgebouwen gehecht, en de klokken werden verklaard *te zijn en te blijven eigendommen der burgerlijke gemeenten.*"

Er is dus zelfs in deze door UEd. Aichtb. aangehaalde Staatsregeling geen zweem van grond voor de meening, dat een Kerkgebouw, in 1798 *in het bezit en beheer* van eenige kerkelijke Gemeente, ooit zou kunnen worden genaast door eenig burgerlijk bestuur.

Deze Staatsregeling is reeds in 1801, vóór dat het in 1798 bepaalde althans te Rotterdam ten uitvoer had kunnen worden gelegd, opgevolgd door eene andere, in welker Art. 13 geschreven stond: *"Ieder Kerkgenootschap blijft onherroepelijk in het bezit van hetgeen met den aanvang dezer eeuw door hetzelfde werd bezeten."* Dat hiermede niet anders dan het bezit van den eigenaar bedoeld werd, blijkt uit de strekking van het Artikel, welke de geschiedenis dier dagen aan het licht brengt, namelijk om een einde te maken aan het geweld, hetwelk hier en daar in Brabant de Roomschegezinden begonnen te plegen, door zich toe te eigenen hetgeen meer dan twee eeuwen door de Hervormden in eigendom bezeten was.

Onder de regeering van Koning LODEWIJK is willekeurig in den geest van de Grondwet van 1798 gehandeld. Naar de Constitutioneele Wetten van 1806 (Art. 1 van den godsd.) konden *de Koning en de Wet door hun gezag bepalen al hetgeen noodzakelijk geoordeeld werd betreffende de organisatie, de bescherming en de uitoefening van alle Eerediensten.*" Krachtens deze elasticke bepaling liet de Koning den 2en Augustus 1808 een decreet uitvaardigen, waarbij bepaald werd (Art. 9) dat er *schikkingen zouden worden gemaakt, welke het meest overeenkwamen met de gesteldheid der onderscheidene gezindheden in iedere stad of plaats.*" Ten gevolge hiervan zijn kerken, door de Hervormden bezeten, aan de Roomschegezinden afgestaan, doch doorgaans niet zonder vergoeding aan eerstgenoemden uit de schatkist, en nimmer werden er aan de Burgerlijke gemeente toegekend of teruggegeven, zelfs al waren zij ongebruikt. Aan de moeielijkheden, die uit 's Konings pogingen om zijne geloofsgenooten te bevoordeelen voortvloeiden, werd een einde gemaakt door de bepaling van 10 November 1809, volgens welke *geene aanspraken op kerkelijke gebouwen of goederen na verloop van eene maand meer*

zouden worden aangenomen." Hierop had de toewijzing van de kerkelijke gebouwen aan de verschillende gemeenten plaats, zoo als die toen werden bezeten. Zoo werden dan ook ten gevolge van eene aanschrijving van den Minister van Eeredienst van den 5en December 1809 de gebouwen der Engelsch-Presbyteriaansche gemeente aan haar "overgegeven en in administratie gelaten." Deze laatste woorden, overgenomen uit de aangehaalde aanschrijving, schijnen door UEd. Achtb. zóó te worden opgevat, dat die gebouwen slechts TER administratie aan de genoemde Gemeente werden overgegeven. Doch deze interpretatie is in strijd met de beteekenis, die het woord "overgegeven," blijkens de geschiedenis der wetgeving op dit punt hebben moet. De Gemeente werd van alle aanspraken, die men op haar bezittingen zou mogen doen gelden, ontheven, en nu werd met het begin van 1810 aan haar zelve de administratie en het onderhoud over hare goederen opgedragen, waarin tot nu toe door de stedelijke Regeering was voorzien. Dit laatste moest volgens het decreet van 2 Aug. 1808, Art. 9, al. 2, wel uitdrukkelijk worden gestipuleerd. Er werd tot de gemeente gezegd: "Gij zult voortaan rustig bezitten, maar nu ook zelve administreeën." Al ware het, dat het stedelijk Bestuur in die woorden iets dubbelzinnigs had willen leggen, er zou toch geen andere zin aan mogen gehecht worden, dan die in de ministeriële aanschrijving en in de Koninklijke bepaling lag, van welke de bedoelde toewijzing het gevolg was.

Gesteld eens, dat de door UEd. Achtb. aangenomen uitlegging werd geldig verklaard, dan zou daaruit niet slechts volgen, dat alle Kerkgebouwen bij de Hervormden in bezit, voor zoover zij uit de publieke kas zijn gebouwd (of ondersteund?) het eigendom der Burgerlijke Gemeente zijn, neen, maar dan zou het uti possidetis, door de Staatsregeling van 1801 uitgesproken, geen kracht behouden, en daaruit zou voortvloeien, dat aanspraken zouden gelden, welke het recht van alles, wat door de Hervorming hier te lande in het kerkelijke is tot stand gebracht, op losse schroeven zouden stellen. Indien de toewijzing, door de stedelijke Regeering in 1809 op hoog bevel gedaan, — zij geschiedde in dezelfde bewoordingen met betrekking tot alle kerken, ook tot die, welke vóór de Reformatie aan de Roomsche Kerk toebehoorden — als eene in-gebruik-stelling van het eigendom der burgerlijke gemeente kan worden opgevat, dan mag ieder plaatselijk bestuur toezien, waar de eigendomstitel te vinden is, op grond waarvan het die toewijzing deed, en hoe het de

Hervormde Gemeente zal kunnen doen blijven in „het bezit en gebruik” van die kerken, die niet na de Reformatie zijn gebouwd.

De opvatting van UEd. Achtb. is blijkbaar veroorzaakt door de ouderstelling, dat de Engelsch-Presbyteriaansche gemeente eene bijzondere gemeenschap is, niet vallende in de termen van het gemeene Kerkrecht; dat zij ten minste niet behoort tot de Nederlandsche Hervormde Kerk. Wat ons te meer vrijheid geeft tot deze onderstelling is, dat er omtrent het eigendomsrecht der Hervormde Kerk op de goederen, bij hare gemeenten in bezit en gebruik, noch bij de administrateurs dier goederen, noch bij de hoogste rechterlijke collegiën twijfel bestaat. Het Koninklijk Besluit van 10 Febr. 1866, No. 10, wordt door het Algemeen Collegie van Toezicht op het beheer der kerkelijke goederen van de Hervormde gemeenten in Nederland opgevat in den zin van de volledigste erkenning van dat recht. Immers wij lezen in zijn schrijven aan de Synode van den 29sten April 1875: „al bestaat er verschil van gevoelen omtrent de vraag, of gedachte goederen en fondsen in streng juridischen zin der betrokken gemeenten in eigendom toebehooren, of liever moeten geacht worden met de Kerk eene stichting te vormen, altijd zal de Gemeente de naaste en de eenige gerechtigde zijn, niet alleen om daarvan het volkomen genot te hebben, maar ook om ze te beheeren, des noods daarover naar hunne bestemming te beschikken, voor zoover zij in deze bevoegdheid niet door eenige Staatswet, in het belang der openbare orde, wordt beperkt.”

Met deze opvatting stemt overeen de slotsom van het historisch betoog van W. A. Baron VAN VERSCHUER, Referendaris bij het Ministerie van Finantiën, Afdeeling Eeredienst, voorkomende in de Gids van het jaar 1873, 3^e deel, bl. 463 vgg. Naar dat belangrijk stuk, hetwelk misschien niet ambtshalve, maar zeker van wege het recht eener grondige en heldere bewijsvoering met gezag geschreven is, verwijzen wij met bijzonderen nadruk.

Wanneer wij de hoofdzaak van ons betoog in eenige woorden wilden samentrekken, zou dat niet beter kunnen geschieden dan in die van het Arrest van den Hoogen Raad van 19 Maart 1847: „Het 13^e add. Art. der Staatsregeling van 1801 heeft geene verandering te weeg gebracht in de beginselen omtrent het bezit, het gebruik of den eigendon der kerken, bij de Staatsregeling van 1798 vastgesteld, maar integendeel bekrachtigd hetgeen toen was, en mitsdien de bevestiging van het eigendomsrecht daarop bij de kerkelijke ge-

meente. Die beide Grondwetten hebben niet slechts het bezit en gebruik der kerken geregeld, maar ook den eigendom, en ten onrechte wordt beweerd, dat deze steeds bij de burgerlijke gemeente zou zijn gebleven."

Een Arrest van het Hof van Gelderland van 17 November 1856 zegt in overeenstemming hiermede: „De uitdrukking van onherroepelijk bezit in Art. 13 der Staatsregeling van 1801 moet, naar haren aard en strekking, in verband met eenige volgende artikelen en met het besluit van het Uitvoerend Bewind van den 28^{en} November 1801, noodwendig in dien zin worden verstaan, dat de werking van het 6de Art. der Staatsregeling van 1798 bij de invoering van die van 1801 zou ophouden, en dat het *uti possidetis* bij het begin der eeuw de eigendomstitel van de respectieve Kerkgenootschappen is geworden."

Wij meenen genoeg te hebben aangevoerd, Edel Achtbare Heeren! om de verklaring te wettigen, dat wij zullen voortgaan met hetgeen waarop de Engelsch-Presbyteriaansche Gemeente in het bijzonder en de Nederlandsche Hervormde Kerk in het algemeen recht hebben, — en de onderstelling tevens dat door UEd. Achtb. zal worden terug genomen de insinuatie van den 4^{en} Februari l.l., opdat de overdracht van de door UEd. Achtb. in kwestie gestelde gebouwen aan eene andere Gemeente, met welke de Engelsch-Presbyteriaansche zich wenscht te vereenigen, niet bemoeielijkt worde door het bezwaar, dat de aanvaarding daarvan in de vrees voor conflict zou kunnen vinden.

J. J. VAN TOORENENBERGEN.

P. G. TE WINKEL.

C. ARENT Bz.

Gecommitteerden van het Classicaal Bestuur,

ROTTERDAM,
den 24 Februari 1876.

A. DEN HOED.

A. J. LELIVELD.

J. GRAHAM MILLAR.

Leden van den Kerkeraad.

01567056

BIJLAGE IV.

ROTTERDAM, den 31 Maart 1876.

Aan
de Commissie uit het Classicaal Bestuur
en den Kerkeraad der Engelsch-
Presbyteriaansche gemeente.

Naar aanleiding van de insinuatie die wij zoo vrij waren, u in verband met de correspondentie met den kerkeraad der Engelsch-Presbyteriaansche gemeente omtrent de eigendomsregten der gemeente op de kerkgebouwen aan den Haringvliet te doen, tot behoud van gemelde regten, bij het uwerzijds aan den dag gelegde voornemen om over genoemde gebouwen te beschikken bij gelegenheid der opheffing van genoemde kerkelijke gemeente, hadden wij de eer van U te ontvangen eene memorie, houdende uiteenzetting van de gronden, waarop uwe meening berust dat de gemeente haar eigendomsregt op gemelde gebouwen zoude verloren hebben, terwijl aan het slot daarvan wordt te kennen gegeven, dat gij zult voortgaan met hetgeen waarop genoemde kerkelijke gemeente in 't bijzonder en de Nederd. Hervormde Kerk in 't algemeen meent regt te hebben, en de onderstelling geuit dat door ons op gemelde insinuatie zal worden teruggekomen ten einde niet bemoeijelijk te worden in de overdragt van bedoelde gebouwen aan eene andere gemeente met welke de Engelsch-Presbyteriaansch zich wenscht te vereenigen.

In antwoord hierop hebben wij de eer u te melden, dat wij na eene aandachtige overweging van den inhoud van gemeld stuk, na raadpleging van den regtsgeleerden raadsman der gemeente, daarin

geen gronden hebben gevonden, die onze u bekende meening omtrent de regten der gemeente aan het wankelen zouden kunnen brengen, maar integendeel in onze overtuiging zijn versterkt en daarin meenen te moeten volharden.

Wij kunnen dan ook niet aan uw verlangen voldoen om op bovengemelde insinuatie terug te komen en meenen die dus in volle kracht te moeten laten blijven.

Burgemeester en Wethouders van Rotterdam ,

De Secretaris,

J. L. NIERSTRASZ.

De Burgemeester,

VAN VOLLENHOVEN.

JL3

R2

